Терәк конспекттар менән уҡытыу тәжрибәһе

менән уртаҡлашыу

Башҡорт кадет корпусының

башҡорт теле һәм әҙәбиәте уҡытыусыһы

Мөхәмәтова Рәйсә Миниғәли ҡыҙы

Мухаметова Раиса Минигалеевна

учитель башкирского языка и литературы высшей категории Башкирского кадетского корпуса имени Героя России А.В.Доставалова ПФО, Заслуженный учитель РБ, финалист Х Межрегионального конкурса «Учитель башкирского языка и литературы-2005», победитель конкурса на премию Президента РФ в рамках реализации национального проекта «Образование» 2006 года, 2018 года. Победитель конкурса на премию Президента РБ 2016 года, Включена в III выпуск Энциклопедии «Лучшие люди России»(2008 г).

Учитель работает над проблемой «Дифференцированное обучение на уроках башкирского языка и литературы как средство самореализации личности»

Творчески применяя технологию интенсификации обучения на основе схемных и знаковых моделей учебного материала, систему адаптивного обучения, блочную систему, опираясь на опыт передовых учителей и новаторов, разработала опорные конспекты по морфологии и синтаксису башкирского языка.

Печатные издания:

- *Лингвокультурологические проблемы подготовки педагогических кадров для башкирских школ. Материалы республиканской научно-практической конференции. Уфа, 1998 год.*
- *Республиканский семинар-совещание учителей с авторами учебников. БУ, 2000 год.*
- *Опыт изучения государственных языков в школах города. Республиканская НПК. Стерлитамак, 2000 год, 2002 год, 2004 год.*
- *Проблемы преподавания башкирского языка и литературы в башкирской школе. Материалы региональной научно-практической конференции. Стерлитамак,2004 год,2011 год,2013 год.*
- *Выявление и внедрение в практику эффективных форм, методов и средств организации процесса обучения башкирскому языку и литературе,Уфа,2006 год,2007 год,2008 год.*
- *Материалы из опыта работы на страницах журнала «Башҡортостан уҡытыусыһы» и газеты «Торатау».*
- *Актуальные проблемы обучения башкирскому языку в условиях перехода на новые образовательные стандарты.Стерлитамак,2013 год.*
- *«Филологическое образование: история, современность, перспективы», Стерлитамак: Стерлитамак, гос пед. акад. им. Зайнаб Биишевой, 2010 год.*

Мастер-классы

- Применение опорных конспектов на уроках башкирского языка, БРГИ №1, г.Уфа, г.Оренбург, 2005 г.
- Дифференцированное обучение на уроках башкирского языка и литературы, СОШ№19 г.Ишимбай, 2006 г.
- Использование наглядности на уроках башкирского языка и литературы, БИРО, 2006, 2008 г.
- Применение опорных конспектов на уроках башкирского языка, Караидельский район,2008г.
- Использование наглядности на уроках башкирского языка и литературы, Челябинская область, 2009 г Дифференцированное обучение на уроках башкирского языка и литературы,.
- Дифференцированное обучение на уроках башкирского языка и литературы, 2010г
- Башҡорт теле дәрестәрендә бәйләнешле телмәр үҫтереү-бөгөнгө көн талабы,СГПА ,2014 йыл.
- Применение опорных конспектов на уроках башкирского языка, Дуванский район,2019 г, г. Уфа, 2019г, 2020г.

Победители и призеры республиканских олимпиад

1.Гайсин Динар -2013,2014 г.г
2.Гайсина Альфия-2016,2017,2018 г.г
3.Шафиков Азат-2018 г.
4.Гайнуллин Рушан -2018,2019 г.г.
5.Искандаров Дим-2019 г.г

Ҡылым һөйкәлештәре

Беҙҙең класс бик татыу. Бөтәбеҙ ҙә «4» һәм «5» билдәләренә уҡыйбыҙ. Тағы ла тырышып уҡыһаҡ, Өфөгә экскурсияға барасаҡбыҙ.Шуға бөтәбеҙҙең дә тик яҡшы билдәләр генә алғыбыҙ килә. Уҡытыусыларыбыҙ ҙа, атай-әсәйҙәребеҙ ҙә: «Тырышып уҡығыҙ, уҡыу- бәхет ул»,- тип дәртләндереп торалар.

Уҡыу-бәхет ул.
Уҡыған кеше күп белә.
Күп **уҡығас**, күп белә.
Барыбыҙға ла **уҡырға** кәрәк.

Уҡыу-бәхет ул

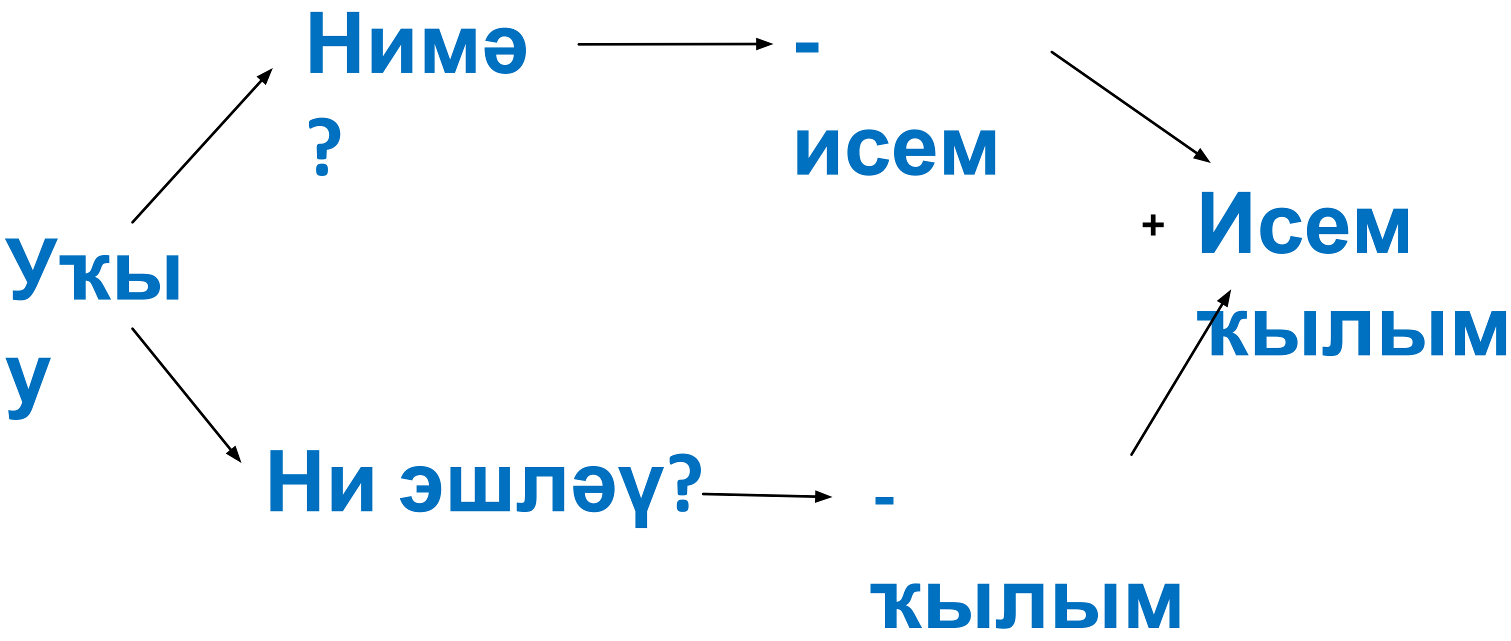

Уҡыған кеше күп белә

Уҡыға
н

Ниндәй? → сифат

Ни
эшләгән? → ҡылым

+ Сифат ҡылым

Күп уҡығас, күп белә

Уҡығас

Ниңә?

Ни эшләгәс?

хәл

ҡылым

+ Хәл ҡылым

Барыбыҙға ла уҡырға кәрәк

Уҡырға → Ни эшләргә? → Миңә / Һиңә / Уға → Уртаҡ ҡылым

1.Башланып китте уҡыуҙар “А” тигән хәреф менән.
2.Көн дә шатлана-шатлана уҡыуға барабыҙ.
3.Атай-әсәйем дә яҡшы уҡыуыма ҡыуанып бөтә алмай.
4.Уҡыу-ҙурлыҡ, уҡымау –хурлыҡ.

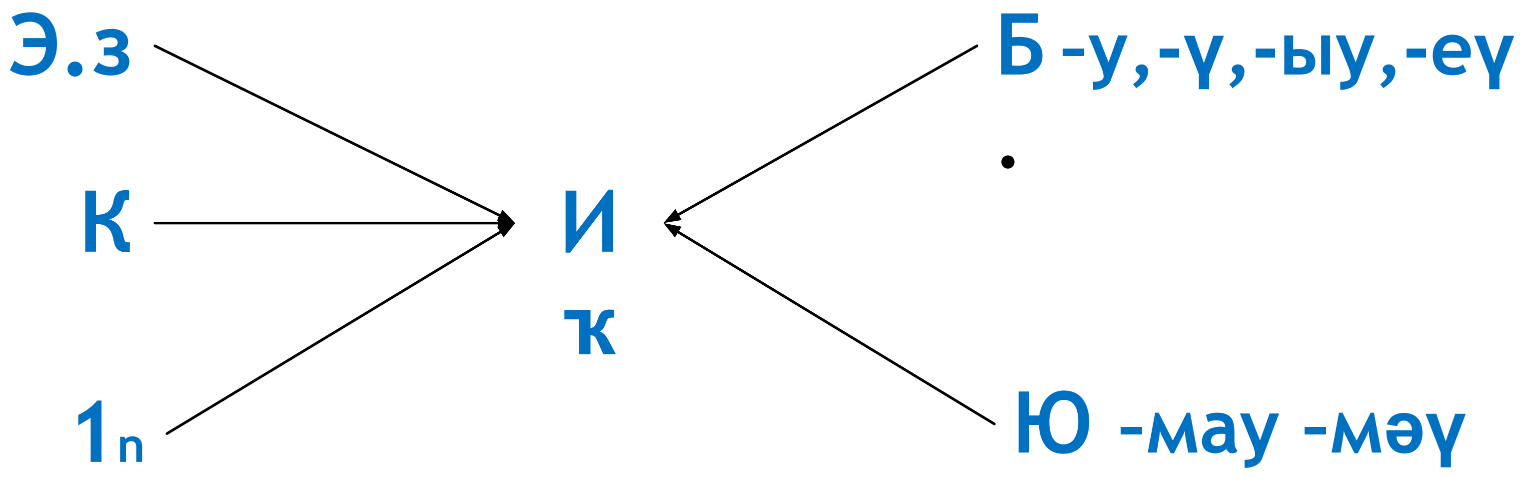
Э.з
К
1n
И
ҡ
Б -у,-ү,-ыу,-еү
Ю -мау -мәү

Төркөмдәрҙә эш:

1-се төркөм: *Яҙ, әйт, ятла, йүгер, һөйлә.* Бирелгән ҡылымдарҙан исем ҡылымдар яһағыҙ һәм килеш менән үҙгәртегеҙ.

2-се төркөм: *яҙ* ҡылымын эйәлек заты менән үҙгәртегеҙ.

3-сө төркөм:*“Ололар һүҙе”*ҡобайырынан исем ҡылымдарҙы табығыҙ, исемгә һәм ҡылымға хас сифаттарын билдәләгеҙ.

Ҡ

- ИҠ-Б
  - -у-ү
  - -ыу-еү
  - -оу-өу
- УҠ-Б
  - -рға-рәгә
  - -ырға-ергә
  - -орға-өргә
- СҠ-Бt
  - Үз
    - -ған-гән
    - -ҡан-кән
  - Хз
    - -усы-үсе
    - -ыусы-еүсе
    - -й-торған
  - Кз
    - -асаҡ-әсәк
    - -ыр-ер
    - -аһы-әһе
- ХҠ-Б
  - 1
    - -п-ып-еп
  - 2
    - -ғас-гәс
    - -ҡас-кәс
  - 3
    - -ғансы-гәнсе
    - -ҡансы-кәнсе

Ю
- ма
- мә

И з 1 2 3 К 1 п

Ю
- маҫҡа
- мәҫкә

тейеш
кәрәк
мөмкин

Ю
- -ма-мә
- -маҫ-мәҫ

И зк1п

Ю
- -май-мәй
- -ма-мә
- X

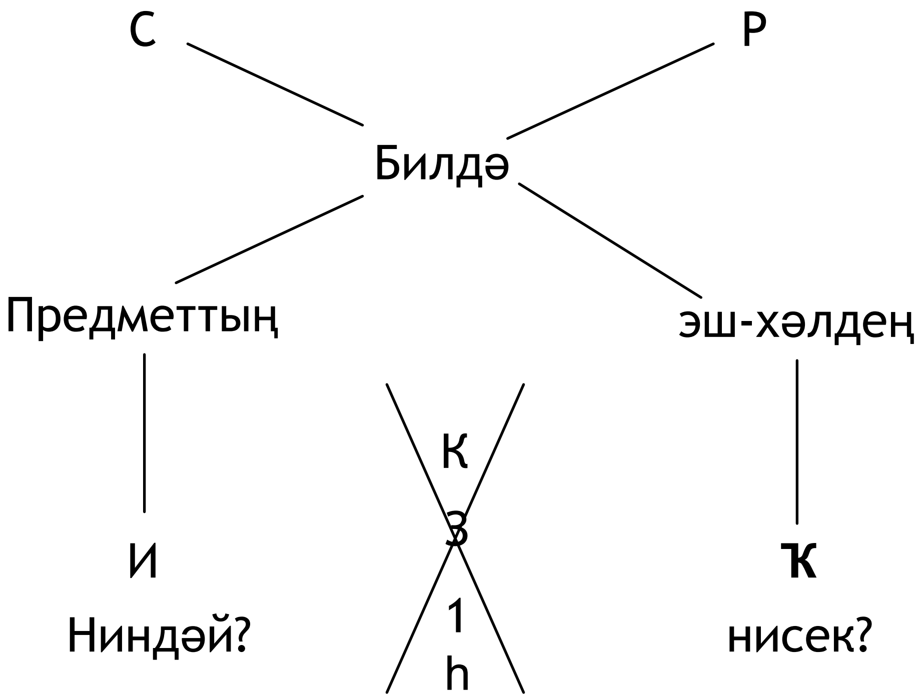

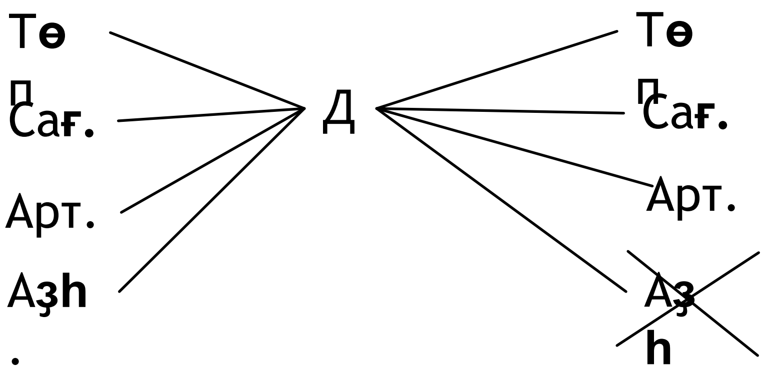

Уҡыусы төҙөгән перфокарта.Тәҡдим ителгән һөйләмдәр: 1. Кем эшләмәй, шул ашамай. 2. Командиры ниндәй - **һ**алдаттары шундай. 3. Кемдең белеме бар,шуның ҡәҙере бар. 4. Тик шуны бел: уға тоғро кешеләр кәрәк. 5. Ат аунаған ерҙә төк ҡала.

Э.**һ**.	,	Б.һ.
Х.һ	-	Б.һ.
А.һ.	,	Б.һ.
Б.һ.	:	Т.һ.
У.һ.		Б.һ.

Ижади эшләүсе уҡытыусы йомғаҡлау дәрестәрен төрлө формала үткәрә ала. Һайлаған методҡа ярашлы, ошондай эш төрҙәрен файҙаланам. Миҫалға зачет билеттарын, һорауҙарын, тестарҙы килтерергә мөмкин.

Ҡылым төркөмсәләре буйынса зачет һорауҙары.

1.Ҡылым төркөмсәләре ҡылым һөйкәлештәренән нимәһе менән айырыла?

2. Ҡылымдың ниндәй төркөмсәләре бар? Миҫалдар менән иҫбатлағыҙ.

3. Исем ҡылымдарҙың лексик мәғәнәһен аңлатығыҙ, миҫалдар килтерегеҙ.

4.Исем ҡылымдарҙың яһалыу юлдары тураһында һөйләгеҙ.

5. Исем ҡылымдар нимә менән үҙгәрәләр?

6. Сифат ҡылымдар ниндәй мәғәнә белдерәләр?

7. Сифат ҡылымдың яһалыу юлдары тураһында һөйләгеҙ.

8. Сифат ҡылымдар ниндәй осраҡта эйәлек заты, килеш, һан менән үҙгәрәләр?

9. Сифат ҡылымдарҙың ҡылымға хас үҙенсәлектәрен миҫалдар менән аңлатығыҙ.

10. Сифат ҡылымдарҙы хәбәр һөйкәлеше ҡылымдарынан нисек айырырға?

11. Уртаҡ ҡылымдар ниндәй мәғәнә белдерәләр?

12. Уртаҡ ҡылымдарҙың грамматик категориялары бармы?

13. Уртаҡ ҡылымдарҙың яһалышы тураһнда һөйләгеҙ.

14. Исем һәм уртаҡ ҡылымдар ниндәй һөйләм киҫәге булып киләләр?

15. Хәл ҡылымдарҙың нисә төрө бар?

16. Хәл ҡылымдың беренсе төрө нисек яһала һәм ниндәй мәғәнә аңлата?

17. –ғас,-гәс,-ҡас,-кәс ялғаулы хәл ҡылымдар ниндәй төргә ҡарай?

18. Хәл ҡылымдың ниндәй төрөнөң ҡушма формаһы була?

19. Хәл ҡылымдың ниндәй төрөнөң юҡлыҡ формаһы булмай?

20. Хәл ҡылымдар һөйләмдә үҙҙәре генә килә аламы?

Ҡылым төркөмсәләре буйынса зачет билеттары.

1-се билет. 1. Ҡылым төркөмсәләре ҡылым һөйкәлештәренән нимәһе менән айырыла?

2. "Уҡы" ҡылымынан ҡылым төркөмсәләрен яһағыҙ.

2-се билет.1. Ҡылымдың ниндәй төркөмсәләре бар? Миҫалдар менән иҫбатлағыҙ.

2. **Тәбиғәтте һаҡлау – бөтә кешенең бурысы** һөйләмендә ҡылым төркөмсәһен табығыҙ һәм синтаксик ролен билдәләгеҙ.

3-сө билет. 1. . Исем ҡылымдарҙың лексик мәғәнәһен аңлатығыҙ, миҫалдар килтерегеҙ.

2.Берәй ялда урамдарҙы таҙартырға, баҡсаларға ағастар ултыртырға кәрәк һөйләмендә ҡылым төркөмсәһен табып, төрөн билдәләгеҙ, яһалышын күрһәтегеҙ.

4-се билет.1. Исем ҡылымды эйәлек заты, килеш менән үҙгәртегеҙ.

2. **Йөрәктән сыҡҡан һүҙ йөрәккә етә** һөйләмендә ҡылым төркөмсәһенең төрөн, яһалышын күрһәтегеҙ.

5-се билет. 1. Сифат ҡылымдарҙың ҡылымға хас үҙенсәлектәрен миҫалдар менән аңлатығыҙ.

2. **Йүгереп ҡуян ҡыуалар, ултырып аҡыл йыялар** һөйләмендә ҡылым төркөмсәләрен табып, төрөн билдәлә.

2. **Айырылғанды айыу ашар** һөйләменә синтаксик анализ яһағыҙ, ҡылым төркемсәһен билдәләгеҙ.

13-сө билет.1. Хәл ҡылымдың беренсе төрө нисек яһала һәм ниндәй мәғәнә аңлата?

2. **Туған телен белмәүсенән тыуған ерен һорама** һөйләменә синтаксик анализ яһағыҙ, ҡылым төркемсәһен билдәләгеҙ.

14-се билет.1.Ҡылымдың ниндәй төркемсәһе килеш, эйәлек заты, һан менән үҙгәрә?

2. **Булыр бала биләүҙән билдәле** һөйләмендә ҡылым төркемсәһенең заманын билдәләгеҙ.

15-се билет.1. Хәл ҡылымдың ниндәй төрөнөң юҡлыҡ формаһы булмай?

2.Эшләһәң тирләгәнсе, ашарһың туйғансы һөйләмендә ҡылым төркемсәһенең төрөн билдәләгеҙ.

Ҡылым төркемсәләре буйынса тестар

1. **Ҡара икмәккә туйған ас түгел** һөйләмендә ҡылым төркемсәһенең төрөн билдәләгеҙ.

1.Иҡ. 2.Сҡ. 3.У.ҡ. 4.Х.ҡ.

2. **Айырылғанды айыу ашар** һөйләмендә ҡылым төркемсәһенең заманын билдәләгеҙ.

1.Ү.з. 2. Х.з. 3.К.з.

3. **Уҡыу – энә менән ҡойо ҡаҙыу** һөйләмендә ҡылым

1.Иҡ. 2.Сҡ. 3.У.ҡ. 4.Х.ҡ.

4.Күк күкрәүен дә, диңгеҙ шаулауын да ишетә ул һөйләмендә ҡылым төркемсәһенең синтаксик ролен билдәләгеҙ.

1.Эйә. 2.Хәбәр. 3.Аныҡлаусы. 4.Тултырыусы. 5. Хәл.

5. Ниндәй ҡылым төркемсәһенең заман формалары була?

1.Иҡ. 2.Сҡ. 3.У.ҡ. 4.Х.ҡ.

6.Хәл ҡылымдың нисәнсе төрөнөң юҡлыҡ формаһы булмай?

1. 1-се төр. 2. 2-се төр. 3. 3-сө төр.

7. Хәл ҡылымдар һөйләмдә ниндәй һүҙҙе асыҡлап киләләр?

1.Исемде. 2.Сифатты. 3.Ҡылымды. 4. Һанды.

8.-аһы, -әһе ялғаулы ҡылым төркемсәһе ниндәй заманға ҡарай?

1.Ү.з. 2. Х.з. 3.К.з.

9. – маҫҡа, -мәҫкә ялғаулы ҡылым ниндәй төркемсәгә ҡарай?

1.Иҡ. 2.Сҡ. 3.У.ҡ. 4.Х.ҡ.

10. –ғас,-гәс, -ҡас,-кәс ялғаулы ҡылым ниндәй төргә ҡарай?

2. 1-се төр. 2. 2-се төр. 3. 3-сө төр.

11. **Йырлауым бөтәһенә лә оҡшаны** һөйләмендәге ҡылым төркемсәһенең ялғауы ниндәй?

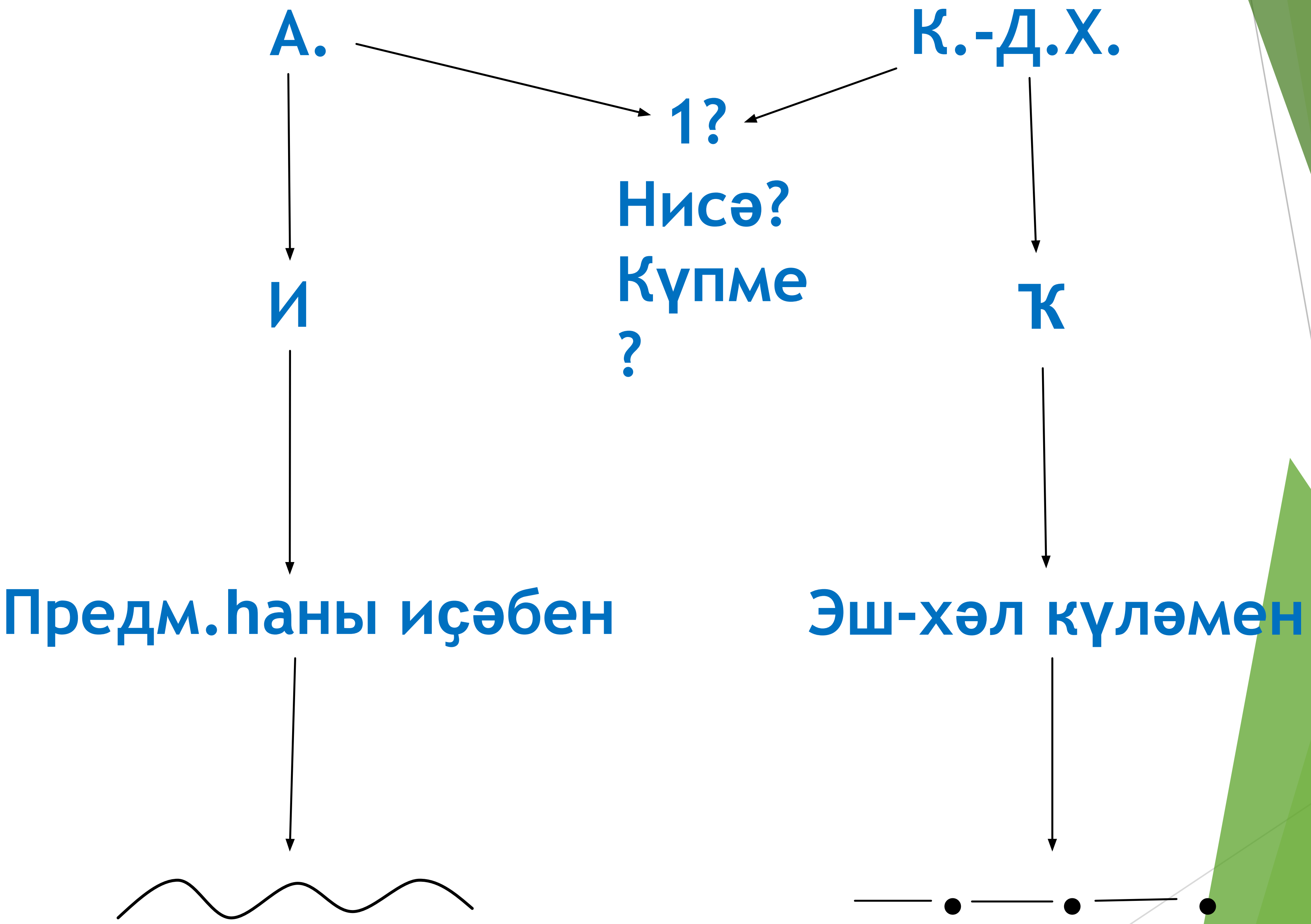
А.
К.-Д.Х.
1?
Нисә?
Күпме
?
И
Ҡ
Предм.һаны иҫәбен
Эш-хәл күләмен

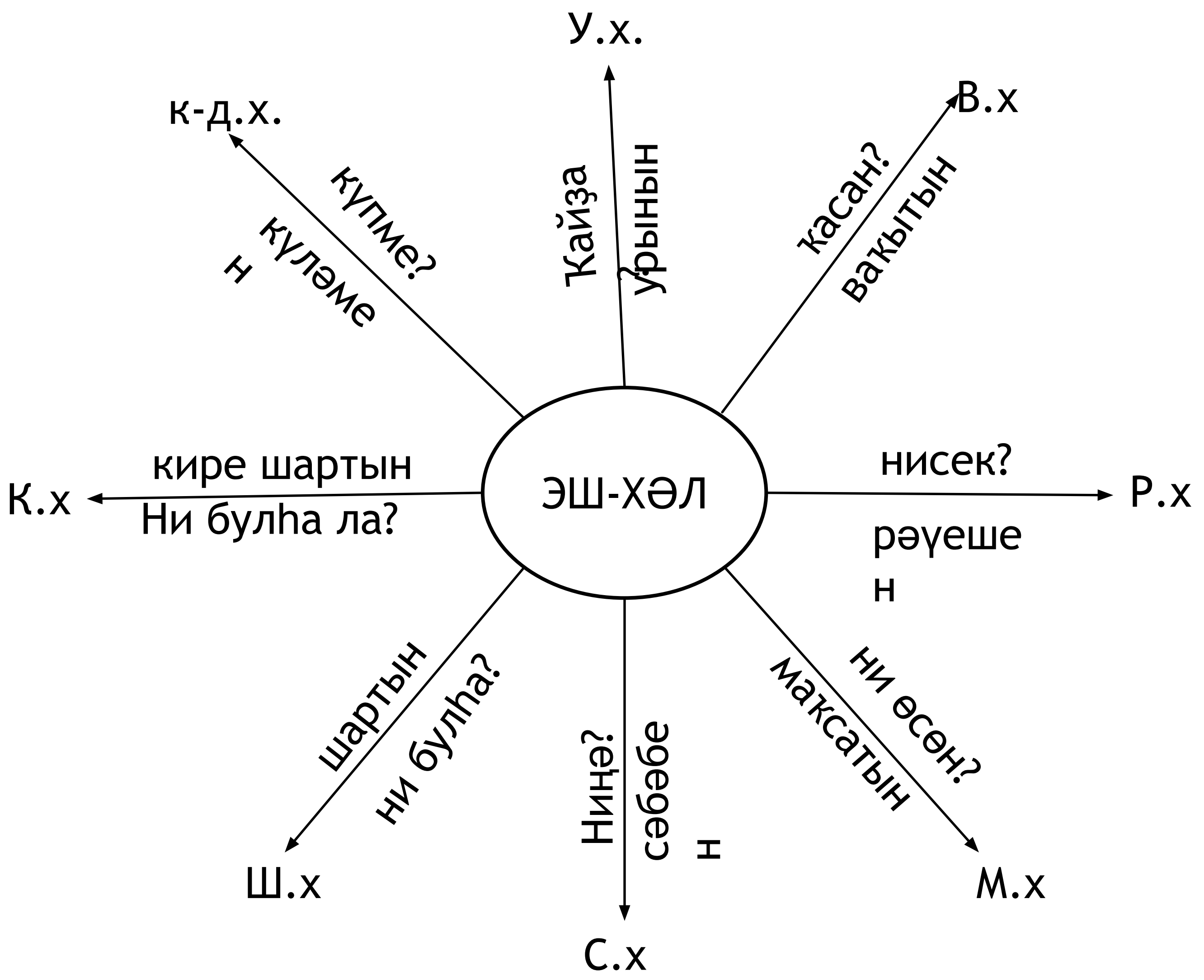
ЭШ-ХӘЛ
У.х.
Ҡайҙа?
урынын
В.х
ҡасан?
ваҡытын
Р.х
нисек?
рәүешен
М.х
ни өсөн?
маҡсатын
С.х
Ниңә?
сәбәбен
Ш.х
ни булһа?
шартын
К.х
кире шартын
Ни булһа ла?
к-д.х.
күпме?
күләмен

Эрһ

м.һ, ялғ. бәйл.

, бһ

йәнәшә ~~,~~

Бһ м.һ.: эрһ

…, хә,   …һ.к.

хәбәр … хәбәр ,

хә

… .. хә,

хәбәр

Тиң киҫәктәр

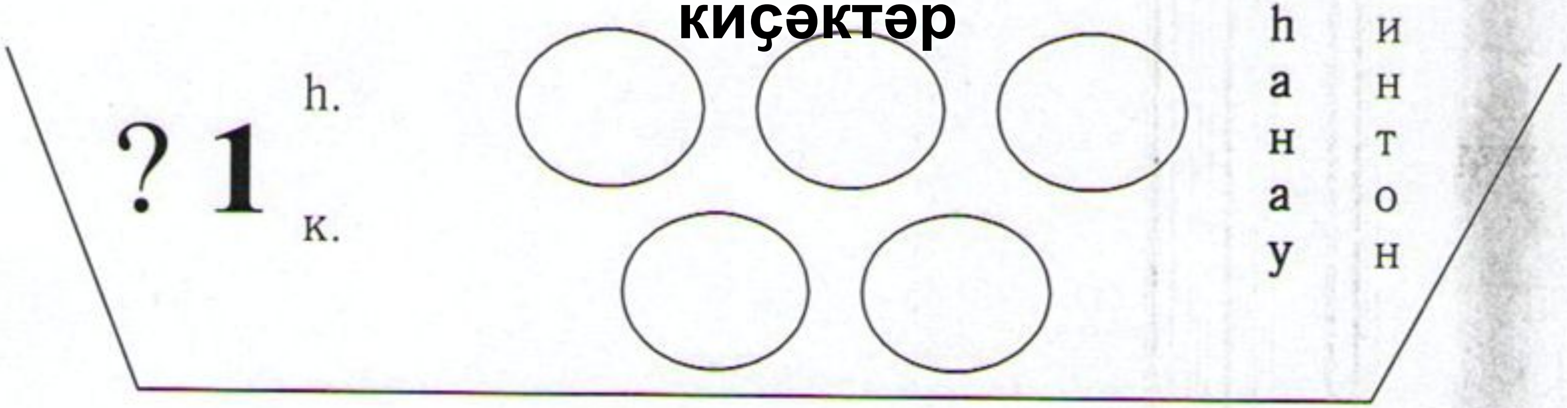

O, O, O - *инт.*

O, ҡаршы ҡуйыу сәбәп аныҡлау терк O

O~~,~~ йыйыу бүлеү 1 O

O, 2 O

Дһ : O, O, O

O, O, O - дһ

Дһ : O, O, O - дһ

Дһ : түбәндәге нәмәләр, ошолар, ошо нәмәләр, бер кем дә, бер нәмә лә

Барыһы ла, бөтәһе лә, былар, ошолар, былар бөтәһе лә, уларҙың бөтәһе лә - дһ

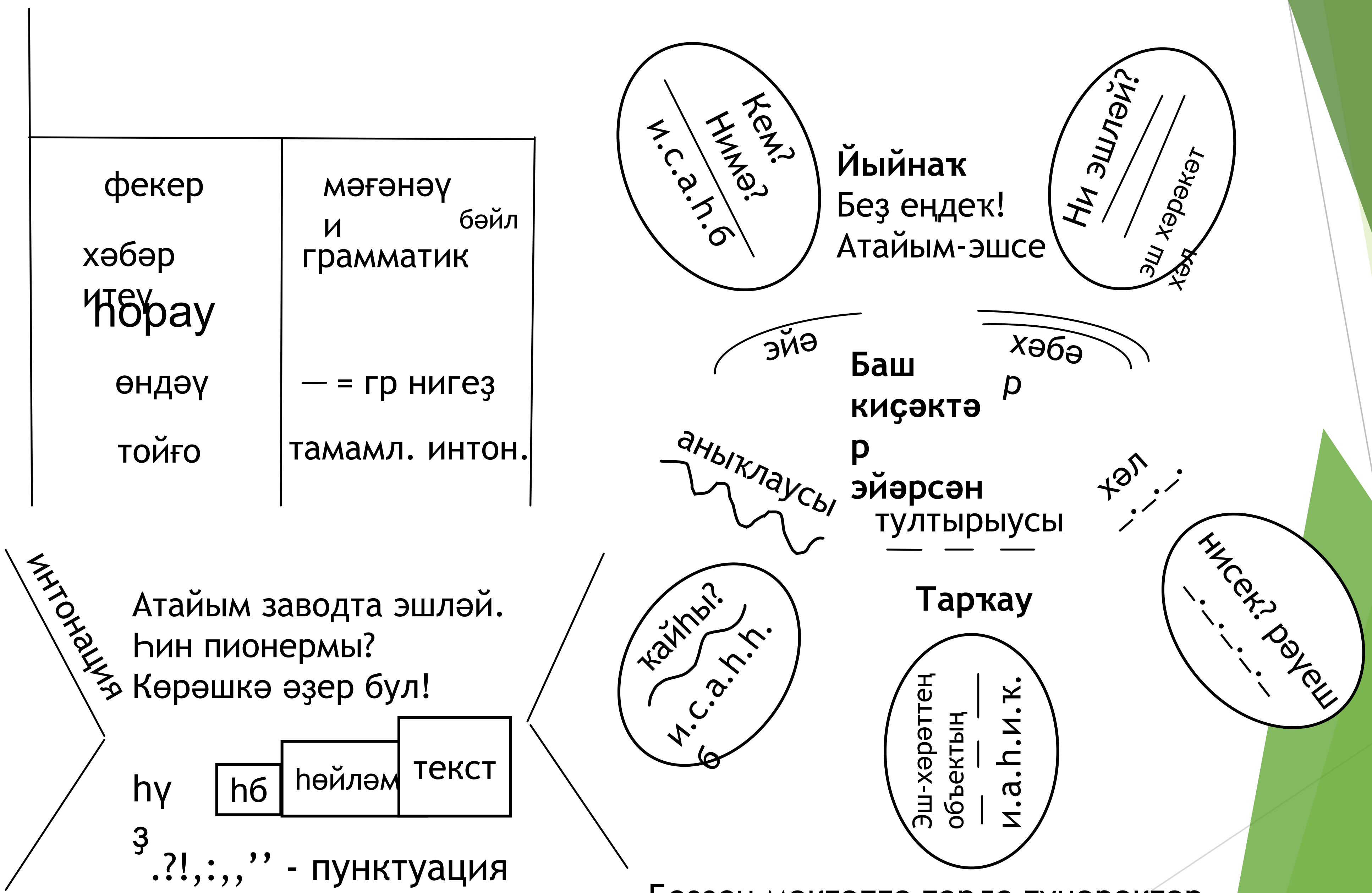

Беҙҙең мәктәптә төрлө түңәрәктәр эшләй

Лексика

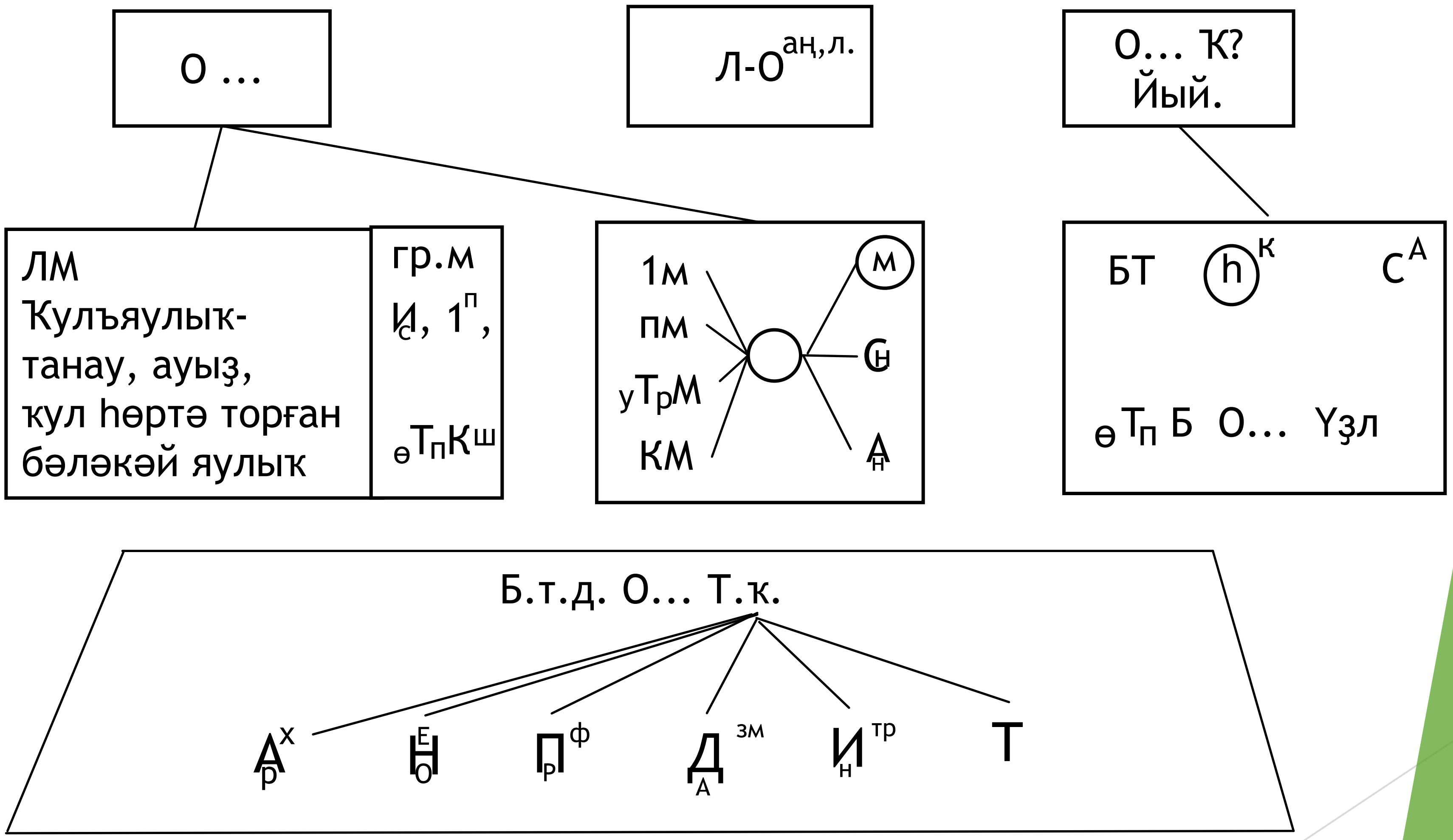

О …
Л-О ақ,л.
О… Ҡ?
Йый.
ЛМ
Ҡулъяулыҡ-
танау, ауыҙ,
ҡул һөртә торған
бәләкәй яулыҡ
гр.м
И с, 1 п,
ө Т п К ш
1м
пМ
у Т р М
КМ
м
С н
А н
БТ
һ к
С А
ө Т п Б О… Үҙл
Б.т.д. О… Т.ҡ.
А р х
Н Е О
П р ф
Д А зм
И н тр
Т

Ҡ.Аралбай.Ер тураһында ете һүҙ

Эй, ***ырыуҙашым***, һатма ереңде!
Һатһаң ереңде-алыпһатарҙар
тунар тиреңде!
Эй, ***илдәшкәйем,*** һатма ереңде!
Һатһаң ереңде- ҡара көс беҙҙе
Ҡорт урынына һытты тигән һүҙ!..
Эй, ***ҡан ҡәрҙәшем***, һатма ереңде!
Һатһаң ереңде- ата-бабаңды
һаттың тигән һүҙ!

Эй, ***рухташым***, һатма ереңде!
Һатһаң ереңде-мәңге ҡоллоҡҡа
баттың тигән һүҙ!
Эй, ***туғанҡайым,*** һатма ереңде!
Һатһаң ереңде-бар тоҡомоңдо
үҙ ҡулың менән
быуҙың тигән һүҙ!
Эй, ***милләттәшем,*** һатма ереңде!
Һатһаң ереңде-ғәзиз халҡыңды
Һаттың тигән һүҙ!

Өндәш һүҙҙәр менән схема буйынса һөйләмдәр төҙөргә

[Ө.һ,........................]

[Ө.һ!........................]

[.......... ,ө.һ, ...]

[.........................,өһ.]

1.Минең яҙғанды уҡығас,
“Әкиәт”,--тимә, ... ,
Бына ул усаҡ янында
Сылғау киптереп тора.

2.Тегеләр янына еткәс,
Ҡулды күтәргән булам,
Йәнәһе, рәтен килтерәм.
(Хәйлә кәрәк бит, ... ,)

3.Ул офицерҙы йыуата:
“Һин тыпырсынма, ... ,
Хәҙер ошо сылғау менән
Ағасҡа аҫып ҡуям.”

4.Ҡапыл юлға бер ҡарт баҫты:
-      Һаумы, ...!
Үҙе бер ҡарыш самаһы,
Һаҡалы етмеш ҡарыш.

5.Ауыҙ асып яба алманым,
Һыу булып һеңде ҡартым,
Туй көтә беҙҙе, туй көтә,
Елдәй ел, ...!

6.Ҡыуаныстан һөрән һалам,
Ҡаушап китте Теребай:
Юлда бәхет аунап ята,
Эштәр әкәмәт, ... !

Һөйләмдәрҙе сағыштырығыҙ һәм айырмаһын табығыҙ,тыныш билдәләрен дөрөҫ итеп ҡуйығыҙ

- Һигеҙенсе класс уҡыусылары йүгереү буйынса ярышҡа сәғәт өстә килегеҙ.
- Уҡыусылар мәктәптең физкультура байрамына әҙерләнегеҙ.
- Йәштәр тәбиғәтте һаҡлау эшендә дәррәү ҡатнашығыҙ.

- Һигеҙенсе класс уҡыусылары саңғы ярышына сәғәт өстә киләләр.
- Уҡыусылар мәктәптең физкультура байрамына әҙерләнәләр.
- Йәштәр тәбиғәтте һаҡлау эшендә дәррәү ҡатнашалар.

Өндәш һүҙҙәрҙе ҡулланып, хат яҙыу
1.Радий Фәрит улына
2.Ветерандарға

Ҡәҙерле һәм хөрмәтле өләсәйем!Минең ике ҡабырғам, бер ҡулым һынған булып сыҡты. Карауатҡа һалып ҡуйҙылар ҙа бер аҙна торғоҙманылар. Ҡулымды аҡ балсыҡ һылап ҡатырҙылар.

Докторҙар ифрат һәйбәттәр,өләсәй. Иң баш доктор минең менән гел шаярып һөйләшә.Бүлмәгә килеп ингәс тә:”Шәпме,ҡыйыу батыр?”-тигән була.

Өләсәйем, Айҙарға,Яҡупҡа әйт: теге балыҡтарҙың хәлен белеп торһондар,ем илтеп һипһендәр. Гөлнурҙың аяҡ –ҡулы иҫәнме?

Өләсәйем, ҡәҙерлем, мин һиңә бәләкәс кенә күстәнәс йыйҙым:ун бер печенье, һигеҙ кәнфит,ун шаҡмаҡ шәкәр.Улар артып ҡалғандары.

Хат аҙағында шуны яҙам: бөтә нәҫел -ырыуға, дуҫ- ишкә айырмайынса сәләм тапшыр.Үҙеңә һәм әсәйемә айырым-айырым сәләм.

Һау бул, йәндәй күргән өләсәйем. Ғабдулла.1950 йыл,9 июнь.(М.Кәрим)

Терәк конспекттар менән уҡытыуҙың отошло яҡтары

1.Яңы темаға ҡыҙыҡһыныу уятыу
2. Сағыштырыу аша өйрәнеү
3. Күҙәтеүсәнлекте үҫтереү
4. Хеҙмәттәшлек итеү
5. Логик фекерләүен, анализлау һәләтен үҫтереү
6. Асыш яһау һәм һығымта эшләү
7. Бәйләнешле телмәр үҫтереү
8. Ижади һәләттәрен үҫтереү

Иғтибарығыҙ өсөн рәхмәт!